

Neznámé popravky Poláků

Mečislav Borák

(vyšlo v polštině:) Nieznane egzekucje Polaków, *Kalendarz Śląski*, 35/1999, s. 99-102.

Už v článku o historii Polenlágru v Dolním Benešově jsem si trochu posteskl, že Poláci ze Zaolzí jsou natolik zahledění do svého "skrawku ziemi cieszynskiej", že se skoro nezajímají o osudy Poláků v místech třeba jen nepatrně vzdálených od Zaolzia. Za druhé světové války však polská krev netekla jen na Zaolziu. Na území dnešní České republiky je s válečnou martyrologií Poláků spojeno kromě Zaolzí téměř sto jiných míst. Z nich většinou známe jen tábor ve Skrochovicích na Bruntálsku nebo věznici v Mírově, a to především proto, že tam byli vězněni a popraveni občané ze Zaolzí. Mnohem méně se u nás ví o polských obětech policejního vězení v Terezíně nebo o nejhroznějším polském místě zbrodni, o koncentračním táboře v Litoměřicích, jímž prošlo přes 6 tisíc Poláků a přes dva tisíce jich tam zahynuly. A slyšeli jste třeba o táboře pro těhotné ženy, většinou Polky a Ukrajinky, který se nacházel v Dětrichově u Moravské Třebové? Ženy se hned po porodu vracely na nucené práce do Říše a údajně jich tu spolu s dětmi zahynulo hodně přes tisíc. Po válce byly v táboře nalezeny hroby asi 120 novorozenců.

Oficiální seznamy polských válečných hrobů v České republice jsou většinou příliš anonymní, bez uvedení konkrétních jmen. Naprostou většinu obětí tvořili polští občané umučeni v koncentračních a zajateckých táborech a jejich pobočkách či pracovních komandech na území dnešní ČR, dále to byly velmi početné oběti pochodů smrti na sklonku války, a konečně vojáci Polské armády, kteří padli při osvobozování Čech. Výjimky jsou jen nepočetné. Patří k nim třeba osm polských letců, kteří letěli ze základny v Itálii nad okupované Polsko a jejichž bombardér byl 29. prosince 1944 nad Prahou sestřelen, nebo polský parašutista a partyzán Pawel Zujkiewicz, který zahynul v boji s Němci 7. dubna 1945 v obci Psáry východně od Prahy. Patří sem i několik doložených veřejných

poprav Poláků, o nichž se chci ve svém článku zmínit. I když se neodehrály na Zaolziu, domnívám se, že zmínka o nich na stránky Kalendarza Slaskiego patří, neboť až na tu první popravu došlo ke všem právě na území Slezska.

Už počátkem roku 1940 začíná příliv válečných zajatců a tzv. východních dělníků (Ostarbeiter) na nucené práce nejen přímo do Říše, ale i do Sudetské župy, k níž tehdy patřila většina českého Slezska i značná část severní Moravy. Kromě Poláků začali být v roce 1942 nasazováni na práce v zemědělství i v průmyslu též Ukrajinci a Rusové z dobytých oblastí. Měli nahradit německé pracovní síly, které Říše nezbytně potřebovala na frontě. Životní podmínky ostarbeitrů přidělených na pracovní výpomoc německým sedlákům byly ponižující - museli nosit i na pracovních oděvech předepsané označení "P" pro Poláky a "OST" pro Ukrajince a Rusy, nesměli bydlet ani jíst s německými majiteli usedlostí, nesměli bez dovolení opustit přidělenou obec, nesměli navštěvovat bohoslužby ani jiné veřejné akce či slavnosti, nesměli se stýkat s místním obyvatelstvem. Právo na korespondenci měli silně omezeno, návštěvy domova jim byly povolovány jen zcela výjimečně. Museli pracovat i o nedělích a svátcích. Když pro ně byly přece jen povoleny oddělené bohoslužby, nesměli na nich zpívat polské náboženské písně. Zákazy vstupu pro Poláky visely i na kostelech v Opavě. V Mohelnici byli např. 20. května 1941 zatčeni německými četníky Poláci, kteří se přes zákaz šli podívat na městský trh; za trest pak museli večer po skončení trhu uklidit celé náměstí. Škála diskriminačních opatření byla ještě mnohem širší, nacisté s Poláky a ostatními ostarbeitry zacházeli jako s nižší rasou. Proto trestali nejen provinění proti pracovní kázní, ale obzvláště přísně případy tzv. "hanobení rasy".

Právě tento "zločin" stál v pozadí poprav Adama Relicze. Až dosud se první veřejná poprava na Slasku Cieszynskim, poprava odbojáře Franciszka Trely, konaná 23. ledna 1942 v Těrlicku, pokládala též za první známou veřejnou popravu na území dnešní České republiky. Polský zajatec Adam Relicz byl však veřejně oběšen za Moravskotřebovskou třídou v Mohelnici již 9. ledna 1942. Provinil se poskvrněním rasové čistoty, neboť byl přistižen s německou děvečkou Margaretou Hniopko, která sloužila u mohelnického sedláka Knirsche. Milenci byli dopadeni už v květnu 1941. Dívce její soukmenovci ostříhali vlasy,

dali jí na prsa ceduli s nápisem, že zhanobila germánskou rasu, a v neděli 18. května 1941 ji vodili celý den po městě. Její milenec Adam Relicz byl ještě půl roku vězněn a týrán na gestapu, než se nacisté rozhodli uspořádat veřejnou popravu. Nahnali k účasti na ní všechny polské zajatce a dělníky z města i širokého okolí. Zpráva úřadu vrchního vládního prezidenta v Opavě ze 4. února 1942 však uvádí, že zhruba v té době byli popraveni celkem dva Poláci, "kteří udržovali milostné styky s německými ženami". Jméno druhého popraveného ani místo jeho smrti se nám bohužel dosud nepodařilo zjistit. Nevíme nic bližšího ani o Adamu Reliczovi. Zmínka o události končí ve zprávě dovětkem: "Obyvatelstvo celkem schvaluje tento ostrý postup až na to, že by spoluvinné ženy měly alespoň této exekuci přihlížet."

Další málo známá poprava Poláka se odehrála 19. ledna 1943 v Oticích u Opavy. O jejím průběhu víme více podrobností, neboť je zaznamenali místní pamětníci (např. Max Trupar, Poprava Františka Kubici opavským gestapem, Vlastivědné listy, 1980, nr 1, s. 9-10). O popraveném však máme jen kusé informace. Jmenoval se Franciszek Kubica, narodil se v roce 1917 a před válkou studoval teologii. Byl nasazen společně s jedním ukrajinským chlapcem na práci k rolníku Vavrečkovi do Opavy-Kateřinek. Když ale musel narukovat syn vdovy Vranové, převedl jej pracovní úřad na její usedlost. Pracoval u ní jako kočí a bydlel v komoře, kam se vcházelo rovnou ze stáje. Vystupval prý často jako mluvčí zájmů polských dělníků, takže se stal pro nacisty podezřelou osobou. Menší konflikty se dařilo urovnat, ale v listopadu 1942 došlo ze zcela banálního důvodu ke katastrofě. Odmítl totiž jako pravověrný katolík nakládat hnůj, protože byla neděle. Němka Vranová si postěžovala, prý bez zlého úmyslu, svému příbuznému Tomaschkovi, který v obci zastával funkci ortsbauernführera. Říkali mu tu "doktor Lipka", protože v roce 1938, hned po obsazení Opavy německým vojskem, se skupinou henleinovců podřezal v Kateřinkách československou "Lípu svobody". Tomaschek nahlásil Kubicovo provinění místnímu veliteli ochranné policie. Kubica se ale dověděl, že ho chtějí zatknout, a včas uprchl do polí.

Možná by vše skončilo šťastně nebýt události, která nacistické orgány na Opavsku doslova rozběsnila. V noci 15. prosince 1942 shořel do základů opavský

cukrovar i se zásobami 600 tun cukru. Byla to jednoznačně sabotáž, i když pachatelé nebyli zjištěni. V závodě pracovali skoro sami Češi, ale je pravděpodobné, že pachatelem mohl být i někdo z německých úředníků, mezi nimiž byli tajní komunisté. Gestapo ještě téhož dne udělalo zátah na zbytky komunistické sítě na Opavsku. Šest organizátorů bylo v Drážďanách popraveno, několik desítek dalších šlo do nacistických káznic. Hned po požáru začalo hledání odbojářů, policejní razie a prohlídky byly na denním pořádku. Při jedné takové akci byl objeven a zadržen i František Kubica. Ještě jednou se pokusil eskortě před policejní stanicí v Kateřinkách vytrhnout a utéci, ale byl vzápětí postřelen do rukou a těžce zraněn. Ve vazbě nebyl lékařsky ošetřen, takže rány se mu zanítily a hrozila mu otrava krve. Při výsleších byl na gestapu v Opavě dále mučen, až bylo rozhodnuto, že bude pro výstrahu ostatním dělníkům veřejně popraven.

K popravě nebyly vybrány Kateřinky, ale Otice, jež se nacházejí na západ od Opavy, na opačné straně než Kateřinky. Důvodem byl patrně mnohem větší prostor pro shromáždění všech dělníků z okolí, kteří museli popravě přihlížet, a také okolnost, že na odlehlém místě u lesíka "Olše" na Kamenné hoře v Oticích šlo zajistit bezpečnost a nerušenost celé akce mnohem snadněji než v Kateřinkách, situovaných již do městské zástavby Opavy. Přesto byl i tady vydán příkaz, že obyvatelé Otic nesmějí 13. ledna 1942 vycházet až do odvolání ze svých domů. Po sedmé hodině ráno přijelo nákladní auto s příslušníky SS, kteří s pomocí cvičených psů obklíčili celý les. Mezi dva smrky byl upevněn trám šibenice a přichystán provaz. Vedle šibenice stál stůl se dvěma židlemi. Postupně sem byli přiváděni zahraniční dělníci ze všech vesnic v okolí Opavy. Gestapáci dělníkům vyhrožovali, že je všechny pověsí, a jednomu z nich, náhodně vybranému z řady, nasadili na krk oprátku.

Asi za hodinu přijelo nákladní auto s naloženou rakví a se spoutaným Franciszkem Kubicom, ovázaným krvavými hadry. Rakev byla pod dohledem esesáků přeložena na povoz, do něhož se museli zapřáhnout polští dělníci. Kubica se musel posadit na rakev a povoz se za křiku a pobídek nacistů vydal k lesu. Na konci cesty rakev složili z vozu a další polští dělníci ji museli donést na místo exekuce. Kubica spoutaný řetízky šel za rakví. U lesíka, kde byla

přichystána šibenice, si Kubica musel stoupnout na židli. Příslušníci gestapa mu pak navlékli oprátku na krk a oznámili shromážděným polským dělníkům, že takto skončí každý z nich, dopustí-li se útěku z práce nebo odmítne-li pracovat. Pak židli podtrhli a Kubicu oběsili. Pod dozorem policie byli pak dělníci eskortováni zpátky do svých obcí. Mrtvola oběšeného byla uložena do rakve a dopravena do márnice opavského městského hřbitova. Tady byl Kubica po třech dnech, 16. ledna 1943, církevně pohřben do hrobu 11/6 v oddělení 14. Tato skutečnost byla v okupačních poměrech řídkou výjimkou, neboť obvykle byli popravení vlastenci pohřbíváni u zdi či na židovském hřbitově.

Na místě poprav v Oticích byla 17. dubna 1966 za přítomnosti tehdejšího generálního konzula Polské lidové republiky Janusze Korcinského zasazena lípa československo-polského přátelství. Slavnosti se účastnil i jeden z bývalých polských dělníků, který byl přítomen Kubicově popravě. Je příznačné, že o této slavnosti nenapsal Glos Ludu ani řádku, stejně jako tehdejší Nová svoboda. Možná by to rušilo zprávy o průběhu krajské konference KSČ, která se zrovna tehdy v Ostravě konala. Neznáme tedy jméno onoho polského svědka a nevíme ani, odkud Kubica pocházel.

O popravě ve Vlčicích v okrese Jeseník víme jen ze zprávy úřadu vrchního vládního prezidenta v Opavě, zpracované pro říšského místodržícího v Liberci 2. srpna 1943. Také v tomto případě byl záminkou k popravě požár, jenž s popravenou osobou vůbec nesouvisel. Ve zprávě se uvádí: *"V souvislosti s požárem na Schubertově statku ve Vlčicích dne 5. července 1943, kdy shořel krov 88 m dlouhé stáje s 67 fůrami sena, byli v poledne 23. července 1943 na místě činu pověšeni 2 Poláci. K popravě se museli dostavit všichni Poláci, zaměstnaní v okrese Jeseník (okolo 500). Zanedbali tak celý jeden den žňových prací, což vzbudilo značnou nevůli dotyčných rolníků. Podle názoru landráta se měla poprava provést některou neděli, nebo ve večerních hodinách."* Jak vidno, uměli němečtí nacisté zracionalizovat i popravu. S totožností zavražděných se ani nezdržovali, takže jména oněch obětí neznáme.

U dvou dalších poprav sice jména postižených známe, ale nevíme nic bližšího o příčinách a okolnostech jejich smrti. Ve Svinově u Ostravy, jenž se za války nacházel na území Sudetské župy, byl 3. února 1943 oběšen gestapem

polský občan Valentin Koptyka, narozený v roce 1919. V Koblově u Ostravy, jenž se za války nacházel v okrese Ratiboř ve slezské provincii Říše, byl 12. ledna 1945 (uvádí se též 12. únor) popraven gestapem polský občan Antoni Mirka. Teprve po válce byl 27. 12. 1951 exhumován a řádně pohřben na hřbitově v Koblově, číslo hrobu 508. Podle některých zápisů měl být spolu s ním popraven další Polák - Antoni Hozik. Ani tady bližší okolnosti neznáme.

Je pravděpodobné, že v obsáhlých archivních spisech landrátů a jiných nacistických úřadů ze Sudetské župy se mohou objevit ještě další informace o popravách Poláků, o nichž jsme dosud nevěděli. Archivní materiály jsou dnes již naštěstí běžně přístupné, takže i s odstupem více než půl století mohou vydávat svědectví o nezměrném utrpení a hrdinských obětech polského národa v nejhroznější válce všech dob, jejíž varovný odkaz nesmí být zapomenut.